

Fotó:
Fekete Attila

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI BÍRÓ ELJÁRÁSÁNAK ÉS FELADATKÖRÉNEK VÁLTOZÁS AIRÓL

Tanulmányomban a büntetés-végrehajtási bíró feladat és hatáskörének bővülését, valamint az eljárására vonatkozó szabályok módosulását követem végig a büntetések és intézkedések végrehajtására vonatkozó 1979. július 1-jén hatályba lépett szabályoktól a 2015. január 1-jén hatályba lépett büntetés-végrehajtási kódexig. A fejlődés egyértelműen azt mutatja, hogy a fogvatartottak jogvédelme iránti érzékenység nőtt, a büntetés-végrehajtási bíró a büntetések és intézkedések végrehajtását övező garanciarendszer fontos eleme még akkor is, ha az eljárási szabályainak egyszerűsödése néhány esetben az iratok alapján történő döntés előtérbe kerülésével a fogvatartotti jogok szűkülését eredményezi véleményem szerint. A büntetés-végrehajtási kódex számos alkotmányos alapelvet érvényre juttat és megteremtette a lehetőséget a kártalanításra is az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények előfordulása esetén.

Kulcsszavak: büntetés-végrehajtási bíró, fogva tartott, jogvédelem, alapelvek, kártalanítás

In my study I review the expansion of the scope of tasks and competence of the judge overseeing the enforcement of sentences, as well as the changes of the rules relevant to the procedure of such judge, from the rules on the enforcement of sentences and measures entered into effect on 1st July 1979, to the penitentiary law entering into effect on 1st January 2015.

The simplification of the procedures also means that the document based decision making has been pushed forward, which may as a result in my opinion restrict the detainee's rights in some cases. At the same time the development clearly shows that the sensitivity towards the protection of the detainees' rights has increased, and the judge overseeing the enforcement of sentences is an important element of the guarantee system surrounding the enforcement of sentences and measures. The penitentiary law enforces numerous constitutional principles and also created opportunity for compensation in case the housing conditions violate fundamental rights.

Keywords: judge overseeing the enforcement of sentences, detainee, protection of rights, principles, compensation

A büntetés-végrehajtási bíró a büntetések és intézkedések végrehajtását övező garanciarendszer fontos eleme. Tevékenysége éppúgy, mint a bírósági szervezetben működő egyéb bíróké igazságszolgáltatási, amelynek keretében az erre kijelölt bírók védik és biztosítják az alkotmányos rendet, a fogvatartottak és az állampolgárok jogait és törvényes érdekeit. A büntetés-végrehajtási bíró tevékenysége a végrehajtási szakaszban válik „láthatóvá”.

Lajtár István a büntetés-végrehajtási bírói funkciók három modelljét az alábbiak szerint határozta meg. A legkorábbi, a büntetés-végrehajtás egész folyamatát kontrolláló bíró, aki maga nem vesz részt az ítélezésben, de kellő szakmai ismereteivel ellenőrzi és felügyeli a büntetés-végrehajtást. A másik modell alapvetően más, nem érdemi-beavatkozó, hanem formális, jogvédelmi jellegű. A büntetés-végrehajtási bíró e körben nem felügyel, hanem a büntetés-végrehajtási szervezet és a fogvatartottak közötti jogvitákban dönt. A harmadik modellben a büntetés-végrehajtási bíró olyan „büntetés-végrehajtási jogalkalmazó”, akinek az a feladata, hogy az ítélobíróság által, alapvetően a cselekmény súlya alapján kiszabott szankciót a végrehajtás folyamatában az elítélt személyiségében bekövetkezett változás alapján módosítsa. Lényegében ezt a modellt alkalmazta a magyar jogalkotó is.¹

A bíróság büntetés-végrehajtással kapcsolatos feladatait a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. (a továbbiakban: Bv. tvr.) megalkotása előtt a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény² tartalmazta. 1979. július 1-jétől kezdve azonban a büntetés-végrehajtási bírók feladat- és hatáskörét már a Bv. tvr.-ben szabályozták. Ekkor a jogszabály tíz ügycsoportban biztosította számukra a döntéshozatal lehetőségét: a szabadságvesztés fokozatának megváltoztatása; a feltételes szabadságra bocsátás; a feltételes szabadság megszüntetése; a javító-nevelő munka végrehajtása esetén más munkahely vagy munka kijelölése; a javító-nevelő munka végrehajthatósága megszűnésének megállapítása; a szigorított őrizetből való ideiglenes elbocsátás és az ideiglenes elbocsátás megszüntetése; a pártfogó felügyelettel kapcsolatos eljárás; a szabadságvesztés fokozatának utólagos meghatározása; a javítóintézetből elbocsátás és a javítóintézeti nevelés folytatása, a tanulmányok folytatása a javítóintézetben.

A büntetés-végrehajtási bíró eljárására a Bv. tvr. speciális rendelkezéseket tartalmazott. E bírósági feladatot a megyei (fővárosi) bíróságon működő bíró látta el. Eljárása során meghallgatást tartott és bizonyítás felvétele esetén sem tartott tárgyalást. Ugyanakkor háttérszabályként – amennyiben a Bv. tvr. vagy más jogszabály eltérően nem rendelkezett – a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvényt kellett alkalmazni, amelyre akkor kerülhetett sor, amikor a büntetés-végrehajtási bíró határozata elleni fellebbezést a Bv. tvr. nem zárta ki³, mert ezekben az esetekben a másodfokú bíróság eljárására az ítélet elleni fellebbezés vétségi eljárásban történő intézésének a büntetőeljárás szabályai voltak az irányadók.

1 Lajtár I. (2014)

2 A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény a különleges eljárások című fejezete tartalmazta a büntetés-végrehajtási bírói eljárás szabályait és az egyes büntetés-végrehajtási bírói hatáskörbe tartozó feladatokat.

3 Fellebbezést lehetett bejelenteni a feltételes szabadság megszüntetéséről, a szigorított javító nevelő munka szabadságvesztésre átváltásáról és a javító nevelő munka szabadságvesztésre átváltásáról rendelkező végzés ellen.

Jóírt Borbála Gyöngyike az 1979-es szabályozással kapcsolatban fontosnak tartotta kiemelni, hogy „a szabályozás még így is erőteljesen hiányos volt, hiszen hiányoztak a büntetőeljárás garanciái, az eljárási funkciók összerosódtak, hiányzott a tárgyalás nyilvánossága és a jogorvoslati lehetőség.”⁴

A Bv. tvr. novelláris módosítását tartalmazó 1993. évi XXXII. törvény⁵ jelentősen megnövelte a büntetés-végrehajtási bíró hatáskörét. Ekkor került be a Bv. tvr.-be az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása, a magánelzárás fenyítés elleni fellebbezés elbírálása, a közérdekű munka büntetéshez kapcsolódóan a más munkahely kijelölése, a közérdekű munka végrehajthatósága megszűnésének megállapítása és a közérdekű munka átváltoztatása szabadságvesztésre. A szigorított javító-nevelő munka megszüntetésével az erre vonatkozó végrehajtási szabályokat hatályon kívül helyezték. A novella továbbá változtatott az eljárási szabályokon is, ezután a bizonyítás felvétele esetén kötelezővé vált a tárgyalás tartása és a büntetőeljárás törvény szabályainak érvényesítése. A Bv. tvr. a módosítást követően lehetőséget biztosított az ügyész és a védő számára az elítélt meghallgatásán való jelenlétre. A novella előírta azt is, hogy az elítélt fogvatartása esetén a bírói meghallgatást, illetve a tárgyalást a büntetés-végrehajtási intézetben kell megtartani. Ekkortól vált általánossá a bv. bírói határozat elleni fellebbezés lehetősége is, miután egy Alkotmánybírósági döntés⁶, alkotmányellenesnek minősítette és 1992. december 31-i hatállyal megsemmisítette a Bv. tvr. 6. § (3) bekezdés c) pontját⁷ és a hozzá szorosan kapcsolódó, a jogorvoslatot mint alapjogot érintő alacsonyabb szintű jogforrási rendelkezéseket, amelyek főszabályként kizárták a büntetés-végrehajtási bíró végzése elleni fellebbezés lehetőségét. Az Alkotmánybíróság ebben a határozatában kifejtette, hogy „a büntetés-végrehajtási bírói döntések jelentős hányadában komoly érdekek fűződnek a határozatok helyességéhez, törvényességéhez, így ahhoz, hogy a döntések vitathatók legyenek. Az ítéletben meghatározott joghátrány ugyanis főként a büntetés, illetve az intézkedés végrehajtása során érvényesül akkor, amikor valaki ténylegesen elveszíti a szabadságát, amikor kijelölt helyen kell laknia és/vagy dolgoznia, amikor korlátozzák a mozgásszabadságát stb. Kétségtelen, hogy az alapvető emberi jogokba való beavatkozás jogalapját a büntetőeljárásban meghozott jogerős ítélet teremti meg, azonban a tényleges korlátozás, a beavatkozás a végrehajtás menetében történik. Az egyének helyzetében jogilag ugyan az elítélés, ténylegesen azonban a végrehajtás ténye váltja ki az érzékelhető változást.”⁸

1999. szeptember 1-jével újabb elemmel, a bűnmegelőzési ellenőrzéssel bővült a büntetés-végrehajtási bíró feladatköre. 2001-től a Bv. tvr. 2001. november 1. napjától hatályos módosítása lehetővé tette a bv. bíró számára a lakcímfelügyelés, illetve a körözés elrendelését, illetőleg az elfogatóparancs kibocsátását az ismeretlen helyen tartózkodó elítélt, vagy fogvatartott felkutatása érdekében. A feladatkör bővülését eredményezte a Bv. tvr. 2002. január 1-jén hatályba lépett módosítása, ettől kezdve a kiutasítás végrehajthatósága kizárása tárgyában is a büntetés-végrehajtási bíró dön-

4 Jóírt B. Gy. (2013)

5 Az 1993. évi XXXII. törvény 1993. április 15. napján lépett hatályba.

6 5/1992. (I.30.) AB határozat

7 A Bv. tvr. 6. § (3) bekezdésének c) pontja akként rendelkezett, hogy (a bv. bíró) eljárása során hozott végzés ellen - eltérő rendelkezés hiányában - fellebbezésnek nincs helye; ha a végzés törvénysértő, az hivatalból vagy az ügyész indítványára megváltoztatja.

8 5/1992. (I.30.) AB határozat 2.

tött. 2009. január 12. napjától az elítélt sajtó útján történő nyilatkozattételét, illetve közzétételét megtagadó határozat elleni fellebbezés elbírálása is a büntetés-végrehajtási bíróhoz került, 2012. január 1-jével a biztonsági zárkába vagy körletre helyezéssel elleni fellebbezés elbírálása szélesítette hatáskörét.

Újabb jelentős változás következett be a feladatkör és eljárási szabályok terén 2013. július 1. napjával. Megszűnt a büntetés-végrehajtási bíró eljárásában a „meghallgatási kényszer”, lehetővé vált az iratok alapján való döntés, amelyhez minden esetben be kell szerezni az ügyész és az elítélt nyilatkozatát. A szabályozás az elítélt meghallgatását az egyéb esetekre, illetőleg a szükségesnek ítélt esetekre tette kötelezővé. Változatlan maradt a tárgyalás tartására vonatkozó szabály. Az eljárásjogi szabályok ilyen módosítását az eljárás gyorsítása, az adminisztratív terhek csökkentése és a költséghatékonyság növelése iránti igény tette indokolttá. Szintén az eljárások gyorsítását célozta az a módosítás, amely lehetővé tette az önálló aláírási joggal rendelkező bírósági titkárok bevonását azokba a büntetés-végrehajtási bírói eljárásokba, amelyeknél a Bv. tvr. az elítélt meghallgatását nem írta elő. A bírósági titkár ezekben az ügyekben a döntését iratok alapján hozta meg.⁹

A büntetés-végrehajtási bíró feladatkörének kiszélesítésében tetten érhető az az igény, hogy az elítéltek jogvédelme iránti érzékenység nőtt, ugyanakkor Jójárt Borbála Gyöngyike ezzel kapcsolatban azt az aggodalmát fejezte ki, hogy az iratok alapján történő döntés egyre szélesebb körű alkalmazhatósága mindenképpen a fogvatartotti jogok szűkebb keretek közé szorítását jelentheti.¹⁰

Mérföldkőnek tekinthető a 2015. január 1. napján hatályba lépő, 2013. évi CCXL. törvény (továbbiakban: Bv. törvény) megalkotása és elfogadása, amelyben a büntetés-végrehajtási bírók feladatkörére és eljárására vonatkozóan már számos, a jogállamiság garantálása érdekében megfogalmazott alkotmányos követelmény is fellelhető. A teljesség igénye nélkül az alábbi alapelvek érvényre juttatását szeretném kiemelni: az anyanyelv használatának joga, az igazságszolgáltatás állami monopóliuma, az arányosság elve, a független és pártatlan bíróság, a tárgyalás nyilvánossága, az elítélt meghallgatáshoz való joga, az indokolási kötelezettség, a védelemhez való jog, a jogorvoslati jogosultság.

9 A bírósági titkár járhatott el a szabadságvesztés végrehajtási fokozatának megváltoztatása esetén, ha az enyhébb fokozat kijelölése iránti előterjesztés, vagy kérelem tárgyában kellett dönteni; az enyhébb végrehajtási szabályok engedélyezése tárgyában, amennyiben az eljárás a bv. intézet előterjesztésére indult; az elítélt sajtó útján történő nyilatkozattételét, illetve közzétételét megtagadó határozat elleni fellebbezés kapcsán; a munkahely kijelöléséről szóló határozat és az új munkahely kijelölése iránti kérelem elutasítása elleni fellebbezés elbírálása során; a közérdekű munka végrehajthatósága megszűnésének megállapítása tárgyában; a közérdekű munka büntetés szabadságvesztésre történő átváltoztatása tárgyában, amennyiben az eljárásra azért került sor, mert az elítéltet a közérdekű munkára ítéltetés után elkövetett bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, és a közérdekű munka büntetést még nem hajtották végre; a pénzbüntetés szabadságvesztésre történő átváltoztatása tárgyában; a szabadságvesztés végrehajtási fokozatának utólagos meghatározása során, az elévülés megállapításakor; és a javítóintézeti nevelés szabadságvesztésre történő átváltoztatásakor.

10 Jójárt B. Gy. (2013)

Az anyanyelv használatának joga

A Bv. törvény már az alapvető rendelkezések körében rögzíti, hogy „a magyar nyelv nem tudása miatt az elítéltet vagy az egyéb jogcímen fogvatartottat nem érheti hátrány. A végrehajtás során az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott mind szóban, mind írásban anyanyelvét, törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződés alapján, az abban meghatározott körben regionális vagy nemzetiségi nyelvét, vagy - ha a magyar nyelvet nem ismeri - az általa ismert más nyelvet használhatja”.¹¹ Mivel e szabály az alapvető rendelkezések között szerepel, a büntetés-végrehajtás egészére kihat, így a büntetés-végrehajtás bírói eljárás során is kötelezően érvényesül. Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a szubszidiárius szabályt, ami szerint, ha a Bv. törvény vagy más törvény eltérően nem rendelkezik, a büntetés-végrehajtási bíró eljárására a büntetőeljárás szabályait kell alkalmazni. A Be. 114. § (1) bekezdése pedig rögzíti, hogy ha a nem magyar anyanyelvű személy az eljárás során az anyanyelvét, – törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződés alapján, az abban meghatározott körben – regionális vagy nemzetiségi nyelvét kívánja használni, tolmácsot kell igénybe venni. Ha az anyanyelv használata aránytalan nehézségbe ütközne, a magyar nyelvet nem ismerő személy által ismertként megjelölt más nyelv használatát kell tolmács útján biztosítani. Ennek az alapelvi szintű rendelkezésnek a megsértése a büntetés-végrehajtási bírói eljárásban olyan eljárási szabálysértést valósít meg, ami a végzés hatályon kívül helyezését eredményezi a másodfokú eljárásban.¹²

Az igazságszolgáltatás állami monopóliuma

A jogállamiság alkotmányos elvének elengedhetetlen tartalmi követelménye, hogy az igazságszolgáltatási tevékenységet kizárólag állami bíróságok gyakorolják. „Az igazságszolgáltatás bírói monopóliuma elvének realizálása szempontjából különbséget tehetünk aszerint, hogy az adott ügy közvetlenül bírósági hatáskörbe tartozik-e, vagy a bírósági eljárást valamely más szerv, hatóság eljárásának kell megelőznie. Az első csoportba tartozó esetek érvényesülnek rendszerint, míg a második esetben arról van szó, hogy a bíróságok az egyéb állami szervek határozatait felülvizsgálják.”¹³ Szűcs András ezen alapelv érvényesülésével kapcsolatban kifejtette, hogy a „büntetés-végrehajtási bíró esetében ezt a jogállami alapelvet e szakbíró sajátos szerepének megfelelően kell értelmezni, hiszen eljárásában a büntetőjogi felelősség megállapítása és büntetés kiszabása fel sem merülhet.”¹⁴

Hazánkban a büntetés-végrehajtás külső kontrolljában közreműködő személyek és szervezetek közül a büntetés-végrehajtási bíró az, aki igazságszolgáltatási tevékenységet végez. Tevékenységében a fogalmi meghatározás mindkét eleme megjelenik,

11 Bv. törvény 12. § (1) bekezdése

12 Be. 373. § (1) bekezdés II/d) pontja szerint a másodfokú bíróság hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha a tárgyalást olyan személy távollétében tartották meg, akinek a részvétele a törvény értelmében kötelező.

13 Trócsányi L., Schanda B. (2014.)

14 Szűcs A. (2010)

hiszen például a büntetés végrehajtását kizáró okok megállapítása során kizárólagos eljárási és döntési joga van, másik oldalról a végrehajtásért felelős szerv határozata elleni bírósági felülvizsgálati kérelem¹⁵ elbírálása is a kompetenciájába tartozik.

Az arányosság elve

Az arányosság alkotmányos alapelve magába foglalja az alkalmasság és a szükségesség elvét, azaz a személyek alapjogaiba történő állami beavatkozásnak alkalmasnak kell lennie a beavatkozással elérni kívánt cél elérésére és a beavatkozásnak szükségesnek is kell lennie a cél eléréséhez, tehát más eszköz nem áll az állam rendelkezésére. A büntetés-végrehajtási bíró nem dönt a büntetőjogi felelősségről, de a végrehajtási szakaszban hozott, az elítéltek jogi helyzetét érintő, befolyásoló döntéseinek mindenképpen szükségesnek, alkalmasnak és célszerűnek kell lenniük.

Független és pártatlan bíróság

A Bv. törvény kielégíti az alkotmányos bíró követelményét, hiszen a büntetés-végrehajtási bíró hatáskörét és illetékességét törvény határozza meg.

A tárgyalás nyilvánossága

A Bv. törvény arról rendelkezik, hogy a büntetés-végrehajtási bíró a meghallgatást és a tárgyalást a bíróság épületében, az elítélt fogvatartása esetén a meghallgatást a büntetés-végrehajtási intézetben, vagy a javítóintézetben tartja. Amennyiben a meghallgatás és a tárgyalás megtartására a bíróság épületében kerül sor, a nyilvánosság elve akadálytalanul érvényesülhet. A büntetés-végrehajtási intézetben megtartott meghallgatás, illetőleg tárgyalás esetén azonban a büntetés-végrehajtás biztonságához és zavartalanságához fűződő érdek, és az intézetbe történő belépés rendjére vonatkozó szabályok¹⁶ alapján korlátozható a tárgyalás nyilvánossága.

Az elítélt meghallgatáshoz való joga

Már a 4/2000. számú Büntető Jogegységi határozat indokolási részében is megfogalmazást nyert, hogy a büntetés-végrehajtási bíró „elsőfokú” eljárásban hozott döntése az elítélt alapvető jogait és kötelezettségeit érinti, ezért nem zárható el attól, hogy a bíró a döntése előtt őt személyesen meghallgassa. Ez az elv a hatályos szabályozásban is érvényre jut, hiszen a büntetés-végrehajtási bíró csak akkor dönthet iratok alapján,

¹⁵ Bv. törvény 24. § és 72. § (1) bekezdés

¹⁶ 44/2007. (IX. 19.) IRM rendelet a büntetés-végrehajtási szervek területére történő be- és kilépés, valamint a büntetés-végrehajtási szervek területén tartózkodás részletes szabályairól.

ha ezt a Bv. törvény kifejezetten megengedi, egyéb esetekben, vagy ha azt szükségesnek tartja, az elítéltet meghallgatja, bizonyítás felvétele esetén tárgyalást tart. A szabályozásból kiolvasható, hogy az iratok alapján való döntés kereteinek kiszélesítése a fogvatartotti jogok szűkülését eredményezik és a szabályozás kapcsán a fogvatartotti jogok és a bíróság gyors, időszerű és hatékony, az eljárási szabályokat maximálisan szem előtt tartó eljárása konkurálnak egymással. „A büntetés-végrehajtási bíró – mivel speciális igazságszolgáltatási fórumnak is tekinthetjük – feladatainak teljesítése gyors döntést igényel, ami eljárásának formalizálása, a garanciák fokozása ellen hat.”¹⁷ Az elítélt meghallgatásán az ügyész, a végrehajtásért felelős szerv képviselője és a védő jelen lehet, a tárgyaláson az ügyész és a védő részvétele – nemcsak akkor, ha fogva lévő terheltől van szó – kötelező, a végrehajtásért felelős szerv képviselője jelen lehet. A Bv. törvény normaszövegéből kiindulva azonban úgy tűnik, hogy az ügyész és védő tárgyaláson való részvételi kötelezettsége a másodfokú eljárásban tartott tárgyaláson áll fenn [50. § (4) bekezdés].

Továbbra is úgy gondolom, hogy annak megítélése problémás, hogy mikor minősül valamely eljárási cselekmény foganatosítása bizonyításnak, azaz mi az elhatárolási szempont, ami majd a meghallgatás vagy a tárgyalás irányába billenti a mérleget.¹⁸ Irányadónak tekinthető a tárgykörben megjelent BH 1994. 72. számú határozat, ami szerint „a feltételes szabadságra bocsátás tárgyában eljáró büntetés-végrehajtási bíró a tárgyalás kitézése és tartása nélkül is kérheti a nevelői vagy parancsnoki vélemény pontosítását a jelenlevőktől és az azokban hivatkozott iratok bemutatását, azonban mindez nem minősül bizonyítás felvételének, így a védőnek a meghallgatásról való távolmaradása nem értékelhető hatályon kívül helyezést eredményező eljárási szabálysértésnek.” Amennyiben a büntetés-végrehajtási bíró tárgyalást tart, a bizonyítást magának kell felvennie, vagy a bizonyítási eszközök felkutatására a Be. 268. § (1) bekezdése alapján az ügyészt keresheti meg, erre nézve az intézet parancsnokát nem hívhatja fel és ezzel a pártfogót sem bízhatja meg. [BH 1997.64.]

Indokolási kötelezettség

A büntetés-végrehajtási bíró végzésének tartalmi követelményeit a Bv. törvény nem tartalmazza, speciális szabály híján a Be. szabályai érvényesülnek. A Be. 258. §-a tartalmazza az ítélet és az ügydöntő végzés tartalmi követelményeit.

Védelemhez való jog

A védelemhez való jog a büntetőeljárás teljes szakaszán keresztül garantált alkotmányos alapelv, azonban a büntetés-végrehajtási szakaszban az érvényesülése korlátozott. A büntetés-végrehajtási bírói meghallgatáson – amelyre kizárólag a Bv. törvény vonatkozik, s konkrét eljárási szabályok híján kevésbé formalizált eljárási mód – a

17 Végh M. (2002)

18 Végh M. (2002)

védő csak részt vehet, jelenléte nem kötelező. Ebből következően a meghallgatáson a védő részvételi jogának a biztosítása – így a védő kirendelése és a meghallgatásról történő értesítése, valamint részére perorvoslati jog biztosítása – nem kötelező. Nehezíti az elv érvényesülését az is, hogy a büntetés-végrehajtási bírói meghallgatás időpontjáról az elítéltek többnyire a meghallgatás előtt rövid idővel értesülnek, így ők sem tudják a védőjüket értesíteni.

Jogorvoslati jogosultság

Mára már általánosan érvényesül a büntetés-végrehajtási bírói döntés elleni jogorvoslathoz való jog. Az általános érvényesülés alapja az Alkotmánybíróság 5/1992. (I.30.) AB határozata. Az Alkotmánybíróság határozatában utalt arra, hogy a büntetések és intézkedések végrehajtása során olyan törvénysértések fordulhatnak elő, amelyek a határozatok végrehajtásának késedelmét okozhatják, akadályozhatják az állam büntetőjogi igénye érvényesülését, vagy éppen az elítélt helyzetében okozhatnak a büntetés célján túlmenő hátrányokat. Ebből kiindulva szögezte le az Alkotmánybíróság, hogy *„a büntetések és intézkedések végrehajtásának menetében [.....] a jogorvoslati jog, mint alkotmányos alapjog megköveteli, hogy az érdemi, ügydöntő, az elítélt helyzetét, jogait lényegesen befolyásoló határozat tekintetében a jogorvoslat biztosítsa a döntést hozó szervtől eltérő más szerv részéről a felülvizsgálatot, az állásfoglalást a döntés helyessége, törvényessége tekintetében, esetleg a döntés megváltoztatását vagy hatályon kívül helyezését. Vagyis a jogorvoslathoz való jog, mint alkotmányos alapjog immanens tartalma az érdemi határozatok tekintetében a más szervhez vagy - jelen esetben a büntetés-végrehajtási bírói végzések tekintetében - ugyanazon szervezetten belüli magasabb fórumhoz fordulás lehetősége. Ugyanakkor az ilyen felülvizsgálatot nem biztosító jogorvoslat nem feltétlenül alkotmányellenes a nem érdemi, nem ügydöntő határozatok esetén.”*

Ezt az elvet is figyelembe véve, a Bv. törvény külön nevesíti azokat az eljárásokat, amelyek során hozott határozatok ellen fellebbezésnek nincs helye. Ide tartozik a közérdekű munka helyébe lépő szabadságvesztés megkezdésére fontos okból halasztást engedélyező; a határozathozatal előtt pártfogó felügyelői vélemény beszerzését elrendelő végzés¹⁹; a pénzbüntetés, vagy annak meg nem fizetett részét szabadságvesztésre átváltoztató végzés; fiatalok esetében a kiszabott pénzbüntetés behajthatatlansága esetén, ha a Btk. 112. és 113. §-a a közérdekű munka átváltoztatását lehetővé teszi, a pénzbüntetést közérdekű munkára, ha az kizárt, a pénzbüntetést szabadságvesztésre átváltoztató végzés.²⁰ Ide sorolható még a körözés és az elfogató parancs kibocsátása, amit nem végzés formájában kell elrendelni, ezért ellene fellebbezésnek nincs helye,²¹ illetve az eljárásnak az elítélt ismeretlen helyen tartózkodása miatt történő felfüggesztése tárgyában hozott végzés.

A büntetés-végrehajtási bírói végzése elleni fellebbezést a törvényszék másodfokú tanácsa tanácsulésen, bizonyítás felvétele esetén tárgyaláson bírálja el. Ha a törvény másképp nem rendelkezik, akkor a bejelentett fellebbezésnek a végrehajtásra halasz-

19 Bv. törvény 64. § (7) bekezdés

20 Bv. törvény 66. § (1) (2) és (5) bekezdés

21 Be. 73. (9) bekezdés

tó hatálya nincs. A fellebbezés halasztó hatályáról rendelkezik a Bv. törvény az 59. § (3) bekezdésében, ahol kimondja, hogy ha a feltételes szabadságra bocsátást elrendelő végzés ellen az ügyész fellebbezést nyújt be, ennek a feltételes szabadság megkezdésére halasztó hatálya van. Ez vonatkozik a javítóintézetből történő ideiglenes elbocsátásról hozott végzés elleni fellebbezésre is, a visszautaló rendelkezés miatt [69. § (1) bekezdés]. Ugyancsak halasztó hatálya van a közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatásáról rendelkező végzés elleni fellebbezésnek is [64. § (5) bekezdés].

Az elítéltek jogvédelmét szolgálja, hogy a büntetés-végrehajtási bíró és a törvényszék másodfokú határozatával szemben lehetőség van a Be. 431. §-a szerinti törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat előterjesztésére, ami alapján a Kúria a törvénysértés megállapítása esetén a megtámadott határozatot megváltoztathatja, vagy hatályon kívül helyezheti és szükség esetén az eljárt bíróságot új eljárásra utasíthatja. A jogorvoslati indítvány benyújtására irányuló kérelmet a főügyészség útján a Legfőbb Ügyészséghez kell felterjeszteni, melyhez a beszerzett bírósági iratokat mellékelni kell.

Szót kell ejteni az utólagos büntetés-végrehajtási bírói eljárásról is, ami szintén a fogvatartotti jogokat erősíti. A bíró ugyanis hatályon kívül helyezi a határozatát, ha a büntetőügyben első fokon eljárt bíróságnak a Be. XXIX. Fejezet (különleges eljárás) II. Címe szerinti valamely eljárásban meghozott határozata ezt szükségessé teszi. De a büntetés-végrehajtási bíró a saját határozatát hivatalból, az ügyész, az elítélt vagy védője indítványa alapján akkor is hatályon kívül helyezi, ha azt észleli, hogy valamely rendelkezése nem a törvénynek megfelelő. Ezekben az esetekben a Be. XXIX. Fejezetében írt szabályok alapján hoz új határozatot. Eljárására ebben az esetben nem a Bv. törvény, hanem a Be. különleges eljárásokra vonatkozó szabályai lesznek érvényesek.

A kártalanítási eljárásról

A büntetés-végrehajtási bíró feladatköre a 2017-es évben tovább bővült. A módosítás egyik fő oka volt az Emberi Jogok Európai Bíróságának az elmúlt időszakban meghozott, Magyarországot az Emberi Jogok Európai Egyezménye²² 3. cikkének megsértéséért elmarasztaló ítéletei az intézetek zsúfoltsága, a nem megfelelő elhelyezési körülmények miatt. Az e tárgyban 2015. március 10. napján meghozott vezető ítélet az egyezményesért fogvatartási körülmények megszüntetését, valamint hatékony preventív és kompenzációs jogorvoslat kialakítására hívta fel hazánkat. A büntetés-végrehajtási bírói eljárások bővülését eredményező kártalanítási eljárás²³ a kompenzációt biztosító jogorvoslat elemeként került megszövegezésre, bár ez az eljárás inkább a sérelemdíjak elbírálására hivatott polgári bíróságok ügykörébe illeszkedik. Olyan új feladatot kapott a büntetés-végrehajtási bíró, ami nem illeszkedik e bírók hazánkban már-már „klasszikusnak” tekinthető feladatkörébe, ugyanis e törvénymódosítással olyan formális jogvédelmi jellegű feladatot kaptak, ami egyébként a német-osztrák modell felé mutat.

22 Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv, melyet Magyarország az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdetett ki. Az Egyezmény 3. cikke szerint „Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”

23 Bv. törvény 70/A. §

A büntetőeljárásban a terheltet ért jogsérelem miatti kártalanítási eljárás nem új dolog. A Be. 580. §-a sorolja fel azokat az esetköröket, amikor a terhelt a magyar állammal szemben keresetet indíthat a büntetőeljárás során elkövetett tévedések és az ezzel összefüggő jogsérelem miatt. A Be-ben szabályozott kártalanítási eljárásokat azonban a polgári perrendtartásra vonatkozó szabályok szerint kell lefolytatni.²⁴

A büntetés végrehajtása során egy *feltételhez kötött* jogérvényesítésről van szó. A kártalanítás iránti igényt az elítélt, illetve az egyéb jogcímen fogvatartott vagy a védője terjesztheti elő, de ezt a kártalanítás iránti igényt a büntetés-végrehajtási bíró csak akkor bírálja el érdemben, ha előtte már az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt az elítélt (és az egyéb jogcímen fogvatartott) és a védője – írásban – az intézet parancsnokához panaszt terjesztett elő [Bv. törvény 10/A. § (6) bekezdése és 144/B. § (1)]. Ennek a feltételnek kötelezettségként történő előírása abból a szempontból is problematikus, hogy a Bv. törvény 144/B. (1) bekezdése erről a panaszról, mint lehetőségről rendelkezik, ugyanakkor a 10/A. § (6) bekezdése kötelező előfeltételként írja elő az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz előterjesztését a végrehajtásért felelős szerv vezetőjéhez abban az esetben, ha az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között töltött napok száma a harmincat meghaladja. A normaszövegből kiindulva tehát a büntetés-végrehajtási bíró előtti kártalanítási eljárás lefolytatása csak akkor lehetséges, ha az elítélt (és egyéb jogcímen fogvatartott) a megelőző panaszeljárást is megindította.²⁵ Az intézet parancsnoka köteles foglalkozni a panasszal, annak elbírálásáról határozatot is hoznia kell, kivéve, ha az elítélt (és más jogcímen fogvatartott) átszállítása iránt intézkedik – ebben az esetben a BvOP elhelyezésért felelős szakterülete hoz határozatot – a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiányából eredő alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmény megszüntetése érdekében. Az intézet parancsnokának intézkedése vagy annak elmulasztása miatt, továbbá ha az átszállítás az elítélt kapcsolattartási jogát sérti, az elítélt és a védője a határozatokkal szemben a büntetés-végrehajtási bíróhoz felülvizsgálati kérelmet nyújthat be. A felülvizsgálati kérelemnek az átszállításra halasztó hatálya van. Tehát az intézet parancsnokának a panasz tárgyában – az átszállítás kezdeményezését kivéve – mindenképpen határozatot kell hoznia, ennek hiányában értelmezhetetlen lenne a bírósági felülvizsgálati kérelem. Erre utal egyébként a Bv. törvény 75/A. § címének, valamint az (1) bekezdésének szövegezése is, ami az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz alapján megtett intézkedésről és az átszállításról hozott határozat felülvizsgálatáról szól. Ezzel a módosítással egyidejűleg a büntetés végrehajtásáért felelős szerv bírósági felülvizsgálattal támadható nevesített határozatainak körét is bővítette a jogalkotó.²⁶

24 Be. 584. § (1) A bíróság a kérelmet a büntetőügy irataival együtt az eljárás lefolytatása végett az igény elbírálásra a polgári perrendtartásról szóló törvény szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságnak küldi meg.

(2) A kártalanítási igény elbírálása során az (1) bekezdés szerinti bíróság az e törvényben foglalt eltérésekkel a Polgári perrendtartás szabályai szerint jár el. A perben felperesként a terhelt (örökös), alperesként a Magyar Állam képviselőiben az igazságügyért felelős miniszter vesz részt.

25 Bv. törvény 10/A. § (6) Nem róható az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott terhére, ha rajta kívül álló okból nem tudta a panaszjogát érvényesíteni. Természetesen ezt a kérelem benyújtójának igazolnia kell, nem vonatkozhat továbbá ez a feltétel azokra a személyekre, akik 2017. január 1. napja előtt szabadultak a bv. intézetből.

26 Bv. törvény 75/A. § Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz alapján megtett intézkedésről és az átszállításról hozott határozat felülvizsgálata

A kártalanítási eljárásban is érvényesül a „res judicata” elve, mivel a büntetés-végrehajtási bírónak hivatalból kell vizsgálnia, hogy az elítélt javára az alapvető jogot sértő elhelyezési körülmények miatt az Emberi Jogok Európai Bírósága az államot kártérítésre kötelezte-e, illetve a polgári bíróság ítélte-e meg kártérítést vagy sérelemdíjat. Ebben az esetben ugyanis a vonatkozó határozatok beszerzését követően a bíró a kérelmet iratok alapján, érdemi vizsgálat nélkül elutasítja.

A büntetés-végrehajtási bíró a kérelem tárgyában vagy iratok alapján dönt, vagy meghallgatást tart. Amennyiben meghallgatást tart, akkor a büntetés-végrehajtási bírói meghallgatásra vonatkozó általános eljárási szabályok fognak érvényesülni.

A fogvatartottat nem vitathatóan sérelem éri a nem megfelelő fogvatartási körülmények miatt, amiért anyagi ellentételezésre tarthat igényt. Ha figyelembe vesszük a Polgári Törvénykönyvben²⁷ szabályozott sérelemdíjra²⁸ vonatkozó rendelkezéseket, ezt a büntetés-végrehajtási bírói eljárást is el tudnánk helyezni ebben a körben és ezzel a büntetés-végrehajtási bírói eljárások között teljesen idegen jogintézménnyel sem terhelnék a büntetés-végrehajtási bírakat.

Felhasznált irodalom

- Jórárt Borbála Gyöngyike (2013): A büntetés-végrehajtás kontrollja és jogpolitikai irányai, különös tekintettel a büntetés-végrehajtási bíró eljárására nemzetközi összehasonlításban Doktori értekezés Pécs Online: www.ajk.pte.hu (Letöltve: 2016.04.12.)
- Lajtár István (2010): A büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszere Magyarországon Budapest
- Lajtár István (2014): A büntetés-végrehajtás feletti kontroll modelljei, *Börtönügyi Szemle* 2014/1. 8-14. oldal.
- Szűcs András (2010): Jogállami kritériumok a büntetés-végrehajtási bíró eljárásában, *Rendészeti Szemle*, 2010/1, 57-74. oldal.
- Trócsányi László - Schanda Balázs (2014): Bevezetés az alkotmányjogba; Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei Online: www.tankonyvtar.hu (Letöltve: 2017.02.22.)
- Végh Marianna (2002): A büntetés-végrehajtási bíró hatáskörének változásáról és eljárásának ellentmondásairól, *Börtönügyi Szemle* 2002/1. 47-62. oldal.
- Vókó György (1999): A magyar büntetés-végrehajtási jog Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs

27 2013. évi V. törvény

28 2013. évi V. törvény 2:52. § (1) bekezdés „Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért.” A sérelemdíj megállapításához a polgári bíróságnak nem kell a sértett oldalán bekövetkezett hátrányt kutatnia, illetve a sértettnek azt bizonyítania.